

ВНУТРІШНЬОЧАСТИНОМОВНІ ТА ПОЗАЧАСТИНОМОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЧИСЛІВНИКІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Ольга ШУМЕНКО (Суми, Україна)

У статті розглянуто числівники англійської мови, подано опис їх словотвірних тенденцій, проаналізовано внутрішньомовні та зовнішньомовні конструювання.

The English Numerals are investigated in this paper. The description of their wordbuilding tendency is given. Interlingual and intralingual constructions are analyzed.

Метою цієї статті є дослідження внутрішньомовних та позамовних характеристик числівників англійської мови. Об'єктом дослідження стали числівники англійської мови, а предметом – їх словотвірні характеристики. Актуальність теми зумовлена сьогоденними тенденціями до вивчення мовних одиниць у їх функціональному бутті на інтерлінгвальних та інтралінгвальних векторах, у контексті їх середовища, режиму та дискурсивного омовлення.

Великим надбанням людства є число. З розвитком поняття числа у людській свідомості формувалася категорія числівників, яка є результатом тривалого історичного розвитку людського мислення.

У людській свідомості число асоціює з предметами, назви яких трансформуються у номінації чисел. Числівники, як окрема частина мови, утворилися від іменників та прикметників. Безкінечний ряд чисел може бути пізнаний за допомогою ригористичного ряду базових числівників.

Числівники англійської мови – самостійна незамкнута парадигма квантитативних одиниць, якій притаманні ізоморфні риси лексико-семантичного поля кількості. Ці слова вживаються для прямої та опосередкованої лічби, можуть замінювати лічильні слова, позначати точні та неточні квантитативні характеристики. Як відомо, їм притаманна поліфункціональність, що прослідковується у їх функціональному бутті [2: 212]. Числівники, в основному, виконують квантитативну функцію, про що свідчить їх тяжіння до дискретних одиниць. Крім того, вони виконують

номінативну, когнітивну, прагматичну, епідигматичну та інші функції. Номінативна функція числівників полягає в позначенні результатів пізнання. Когнітивна функція числівників “розповідає” про складний шлях осмислення категорії кількості, їх віхи еволюції від предметних значень праформ до термінологічного значення та детермінологічного, якісно-предметного наповнення. Прагматична функція числівників реалізується у фразеологічному контексті. Епідигматична функція (словотвірна) є вельми актуальною для осмислення.

Основними для числівників англійської мови є семантичні, синтаксичні та словотвірні ознаки. Корінь слова *числівник* семантизує значення *числа* (*number*). Числівникам притаманна ригористична, семантична організація: у цій парадигмі кожен числівник позначає число на одну одиницю більше попереднього та дефінується за формулою $C_n = C_{n-1} + 1$. ($5=4+1$, $6=5+1$). Ряд, який починається з одиниці та послідовно збільшується на одиницю, може бути апріорі нескінченим. У словнику базове значення розглянутих слів тлумачиться алонімом *number*. Пор.: *one* – the number 1; *two* – the number 2; *three* – the number 3, III; *one more than two* [13].

Числівники другого десятку семантизують значення складених чисел: *eleven* - “одиниця, що залишилася (*leave*) після десяти”, *twelve* – відповідно “двійка після десяти”. В позначеннях чисел 13-19 виокремлюється морфема – *teen*. Пор.: *thirteen*, *fourteen*, *sixteen*. Числівники наступного рангу утворюються від числівників першого десятку з додаванням суфікса *-ty*. Пор.: *twenty*, *thirty*, *sixty*. У номінаціях дериваційних груп виокремлюються відповідно етимологічні дублети *-teen* та *-ty*, які походять від лексеми *ten*, та семантизують відповідно процеси додавання та множення. У складених назвах чисел, починаючи з 20, номінації чисел розміщуються за принципом сукцесивності. Пор.: англ. – *twenty-four*, *forty-six*; укр. – *двадцять чотири*, *сорок шість*.

За структурою числівники англійської мови поділяються на три групи: прості, складні та складені. До простих належать числівники від *one* до *ten*.

Складні числівники являють собою слова, що утворені від числівникових коренів типу *sixteen, seventeen*. Складені числівники утворюються адитивним способом – поєднання простих і складних числівників. Прості числівники позначені активною епідигматичною функцією: без них неможливе існування вторинних внутрішньомовних числівників. Назви чисел 1-10 позначені вторинними тенденціями конструювання складних і складених числівників.

Англійським числівникам притаманні такі риси, як інформативність, динамізм, термінологічність, стабільна кореляція з одиницями лексико-семантичного поля кількості та словотворча активність. Висока комбінаторика числівників проявляється на рівні словоутворення. Корені числівників можуть сполучатися як з афіксами, так і з іншими морфемами. Слова, утворені від числівників, зберігають сему числа, розширюють значення корелята, і, тим самим, стають дериватами. Термін “дериват” вживається для позначення результатів словотвору – морфологічного, синтаксичного та семантичного. Дериват є похідною одиницею словотвірної системи. Поняття “словотвір” передбачає формування нового за формою і за змістом слова, що здійснюється за допомогою існуючого у мові “будівельного” матеріалу, тобто морфем, слів та словосполучень [7: 127-128]. Пор.: англ. – *seventysome, ten-gallon hat, two-headed eagle*. Словотвір має три складові: способи словотворення, словотворчі ресурси та правила словотворення. До способів словотворення ми відносимо афіксацію, словоскладання та конверсію. Під словотворчими ресурсами ми розуміємо корені або основи слів, афікси або префікси. Правила словотворення регулюють застосування способів та ресурсів [4: 24-36].

Під денумеративами ми розуміємо секондарні конструювання, вихідною морфемою яких є коренева основа числівників [12: 522]. Серед денумеративів виокремлюються адвербіальні (*once, thrice*), субстантивні (*twins, Twain*), ад’єктивні (*two-cornered, three-sided*) та службові слова (*between, only*). Серед денумеративів зустрічаються, в основному, іменники та прикметники. Напр.: *one-up* – “той, хто має переваги”; *one-way love* – “нерозділене кохання”; *one-two-one* – “поєдинок”; *two by four* – “товста папка”; *one sided* – “односторонній

критерій”. Серед дієслівних денумеративів зустрічаються слова, утворені способом конверсії. Напр.: *to one-up* – “мати перевагу на одне очко”; *to four-flush* – “займатися замилюванням очей” [9: 48-50]. У денумеральному процесі використовуються основи числівників, серед яких часто зустрічаються *one, two, three, million*. Пор.: англ. – *once, only, twice, twofold, thrice, threefold, millionaire*. У дериватах основа числівника посідає препозитивне місце та виступає мотивуючим елементом.

Серед денумеративів виокремлюються прислівники, прикметники та іменники, які утворюються шляхом розширення кореневої морфеми числівника. Валентність нумеральної основи реалізується, в основному, за рахунок правого розширювача. Розширення при допомозі суфікса має три ступені. Під ступенем словотворення ми розуміємо послідовність творення слів від твірної основи за допомогою морфем. Для денумеральних утворень показовим є перший ступінь похідності (*seven-th, foursome, fiv-er, thousand-s*). Другий ступінь, в основному, закриває словотворчу активність числівникової основи (*seven-th-ly, nine-th-ly*). Третій ступінь похідності – це поодинокі утворення типу *multimillionairess*. Основи числівників сполучаються з суфіксами *-fold, -some, -th, -ce, -es*. Утворення з *-fold* майже необмежені, вони охоплюють усі основи числівників, окрім *one* (*twofold, threefold, sixfold*). Морфема *-some* співвідносить денумеральні утворення з мовними засобами приблизної кількості (*foursome, fiftysome*). Морфема *-th* вказує на місце та порядок розміщення предмету (*sixty-sixtieth, fourteen-fourteenth*). Деривативи на *-ce* утворюють закриту парадигму (*once, twice, thrice*). Дериваційний суфікс *-es* співвідноситься з поліфункціональними одиницями (*fives*) [11: 351].

Сферою виникнення денумеральних дериватів є переважно розмовне, діалектне, професійне мовлення, художня література та публіцистика, де постійно існує потреба висловитись коротко, дотепно, не забуваючи про емоції та експресію. Такі одиниці – засіб інформаційного впливу як на інтелектуальне сприйняття слухача, так і на його емоції, психіку, і покликані формувати його світоглядну позицію. Денумеральна деривація, як джерело поповнення

словника, збагачується дією інгерентних законів мови за існуючими моделями [1: 24-26; 6: 12].

Серед денумеративних деривативів розрізняють прості, складні та складнопохідні утворення. Під простим словом розуміємо безафіксне, некорвентоване утворення, на зразок: *sevens, fives*. До наступної групи належать складні слова, утворені в результаті словоскладання, – *композиції* [4]. У них нумеральна основа займає препозитивне положення відносно другого компонента, що зумовлюється премодифікацією числівника у вихідних сполученнях. Напр.: *three-cornered* ← *three corners*, *two-headed* ← *two heads*. Структурні та семантичні зв'язки компонентів денумеративів характеризуються формальною та семантичною компресією. Семантична єдність композитів є похідною та адитивною. Складні денумеральні композити вказують на кількісні характеристики людей – *four-footer, thirty-strong*, об'єктів – *two-edged, three-cornered*, явищ, процесів – *two-match tour*, часових параметрів – *four-monthed, three-year-old*. Серед деривативів виокремлюються слова, утворені способом *експліцитної деривації*, що виникла внаслідок суфіксації, префіксації, або ж того чи іншого одночасно. Напр.: *once, thirtysome*. Модифікації підлягають частовживані числівники. Похідні одиниці корелюють з основами числівників, залежать від них. Основа числівника має потенційні можливості виявляти себе у сполучувальній комбінаториці, в селективних внутрішньословесних зв'язках.

Таким чином, корені основних нумеральних слів є вихідними, первинними для вторинних, секондарних конструювань, які реалізуються як у парадигмі числівників (внутрішньочастиномовні характеристики), так і за їх межами (позачастиномовні характеристики). Осмислення денумеративів є вельми актуальним з огляду на декілька факторів. У денумеративах прослідковується шлях становлення числівників, основні віхи когнітивної діяльності та омовлення її результатів. Звернення до лексикографічних тлумачень числівників, їх денумеративів, вивчення досвіду вчених із релевантних проблем, аналіз емпіричного матеріалу препарує розуміння концепту кількості та його категоризації [10: 297-298]. З огляду на те, що

питання концептуалізації та категоризації є ключовими в когнітивній лінгвістиці, вивчення числівників є вельми валоративним. Денумеративні деривати віддзеркалюють еволюцію пізнання. У семантичній структурі денумеративи зберігають категоріальне та лексичне значення вихідної одиниці. Семантична структура денумеральних дериватів відображає механізми становлення парадигматичних, епідигматичних пластів лексики, образотворчі потенції мови, а також адаптивні можливості квантитативних одиниць.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бабкин А.М. Русская фразеология, ее развитие и источники / А.М.Бабкин. – Л.: Наука, 1970. – 263 с.
2. Виноградов В.В. Русский язык. (Грамматическое учение о слове). –М.: Высшая школа, 1972. – 614 с.
3. Кубрякова Е.С. Коммуникативная лингвистика и новые задачи словообразования / Е.С. Кубрякова // Науч. труды МГПИИЯ им. Мориса Тореза. – М., 1982. – Вып. 186. – С. 24-36.
4. Мокієнко В.М. Лексичне і фразеологічне значення / В.М. Мокієнко // Мовознавство. – 1988. – № 4. – С. 10–21.
5. Омельченко Л.Ф. Продуктивные типы сложных слов в современном английском языке. – Киев: Вища школа, 1981. – 143 с.
6. Швачко С.О. Квантитативні одиниці англійської мови: перекладацькі аспекти. – Посібник. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2008. – 128 с.
7. Швачко С.О., Кобякова І.К. Нові технології вивчення квантитативних одиниць англійської мови // Актуальні проблеми романо-германської філології в Україні та Болонський процес. / Матеріали Міжнародної наукової конференції 24-25 листопада 2004 р. – Чернівці: Рута. – С. 297-298.
8. Швачко С.О. Лінгвістичний статус числівника сучасної англійської мови // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського державного

- лінгвістичного університету. Серія: Філологія. Педагогіка. Психологія. – Київ: КНЛУ, 2002. – Вип. № 6. – С. 349–356.
9. Швачко С.О. Семантичне навантаження денумеральних одиниць // Зб.наук.праць: Мовні концептуальні картини світу. – Київ. – 2002. - № 7. – С. 522-527.
10. The New Oxford Dictionary of English ed. by Judy Pearsall, Patrick Hanks, Oxford University Press 1998, 2001.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ольга Шуменко – аспірант кафедри теорії та практики перекладу Сумського державного університету.

Наукові інтереси: лінгвістика англійської мови.